

УДК [911.3:339.56](477.87:100)"1996/2021"

ЗОВНІШНЬО-ТОРГОВЕЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

Іван Зизень, Мирослава Влах

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

У статті розкрито історичну та економічну сутність зовнішньо-торговельних зв'язків у системі зовнішньо-економічних стосунків держави. Схарактеризовано динаміку експорту та імпорту Закарпатської області за період 1996-2021 років. Виконано періодизацію експортно-імпортних зв'язків Закарпатської області та визначено її економічну та геополітичну зумовленість. Проаналізовано товарну структуру експорту та імпорту Закарпатської області контексті традиційного господарювання, а також тенденцій прямого іноземного інвестування. Висновано, що домінуючу роль в експортних зв'язках Закарпатської області відіграє Угорщина з подальшим реекспортом товарів. З'ясовано, що геоструктура імпорту відображає загальну тенденцію до зростання значення Китаю та країн Тихоокеанського регіону, особливо щодо технологічної продукції. Визначено, що негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу (2021) загалом відповідає загальноукраїнським показникам.

Ключові слова: експорт, імпорт, товарна структура, географічна структура, Закарпатська область.

FOREIGN TRADE RELATIONS OF THE TRANSCARPATHIAN REGION: SOCIO-GEOGRAPHICAL ANALYSIS

Ivan Zyzen, Myroslava Vlach

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Historical and economic essence of foreign trade relations in the system of foreign economic relations of the state is revealed in the article. The dynamics of exports and imports of the Transcarpathian region for the period 1996-2021 is characterised. The periodisation of export-import relations of Transcarpathian region is carried out and its economic and geopolitical conditionality is determined. The commodity structure of exports and imports of Zakarpattia region is analysed in the context of traditional economic activity, as well as trends in foreign direct investment. It is found that Hungary plays a dominant role in the export relations of the Transcarpathian region, followed by re-export of goods. It is found that the geostructure of imports reflects the general trend towards the growing importance of China and the Pacific Rim countries, especially in terms of technological products. It is determined that the negative balance of foreign trade (2021) generally corresponds to the overall Ukrainian indicators.

Keywords: exports, imports, commodity structure, geographical structure, Transcarpathian region.

Вступ. Зовнішньо-торговельні зв'язки – найважливіша компонента зовнішньо-економічних зв'язків. Зовнішньо-торговельні зв'язки є історичною та економічною категорією. Як історична категорія, вони пов'язані з міждержавним співробітництвом

у процесі цивілізаційного поступу людства, як економічна категорія – відображають економічні відносини між державами, які виникли внаслідок територіального поділу та інтеграції праці [3].

Актуальність дослідження зовнішньо-торговельних зв'язків Закарпатської області зумовлена її прикордонним положенням [1], сучасними геополітичними та економічними змінами в Україні. Ще з часів СРСР експорт та імпорт області був пов'язаний із сусідніми, дружніми до СРСР державами Варшавського договору. Завдяки стратегічному розташуванню області, яке відкриває шлях до Центральної Європи, СРСР контролював та розв'язував тодішні нагальні військово-економічні та політичні проблеми, нав'язував своє бачення соціально-економічного розвитку країнам-партнерам. Порівняно з іншими адміністративними областями України, Закарпаття почало швидше інтегруватися в економічну систему країн Центральної Європи, тому розпад СРСР не спричинив значного розриву його економічних зв'язків із суміжними державами.

Мета дослідження полягає у визначенні залежності зовнішньоторговельних зв'язків Закарпатської області від соціально-економічних і геополітичних викликів, аналізуванні трансформації товарної і галузевої структур експортно-імпортних зв'язків Закарпатської області за період 1996–2021 років.

Наукова новизна зумовлена комплексним підходом до характеристики зовнішньоторговельних зв'язків обласного регіону, зокрема визначенням чинників виникнення та функціонування зв'язків, обсягів зовнішньої торгівлі, товарної та географічної структури зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Експортно-імпортні зв'язки Закарпатської області, їхня товарна та географічна структури зумовлені історичними особливостями розвитку краю. Протягом тривалого часу Закарпаття було сировинним придатком багатьох імперій. Розвиток промисловості тут майже не відбувався до 60-х років 19 ст. Тодішня економіка краю складалася майже повністю з вирубки лісів та вирощування сільськогосподарських культур. Ситуація почала змінюватися під кінець існування Австро-Угорщини, особливо після входження області до складу Чехословаччини (1919–1938). Тодішня демократична влада новоствореної країни здійснювала нову економічну політику в Закарпатті, модернізувала економіку краю. У великих містах виникли перші мануфактури та незначні підприємства, модернізувалися залізниці. Зокрема, було побудовано вузькоколіїні залізниці, що з'єднували гірські та рівнинні території та давали поштовх для розвитку деревообробної та меблевої промисловості. З'являються також перші підприємства харчової промисловості. Суцільна модернізація тривала до окупації Закарпаття Угорщиною 1939 року. Знову стали хижацьки використовувати природні ресурси краю та переводити його економіку на аграрно-ресурсний тип. Після Другої світової війни Закарпаття, за згодою Чехословаччини, входить до складу СРСР. За советської влади змінюється експортна структура краю: з року в рік зменшується частка сировини та відповідно збільшується – промислової продукції.

За роки незалежності Української Держави експортно-імпортний потенціал став важливим чинником розвитку соціально-економічної сфери Закарпатської області. Сюди зайшли європейські інвестиції, наприклад, компаній «ŠKODA», «Єврокар» (офіційний дистриб'ютор автомобілів ŠKODA), завдяки яким побудовано

машинобудівний завод в с. Соломоново за 1,5 км від кордону зі Словаччиною. Тому експорт машин, механізмів та електротехнічного обладнання сьогодні становить понад 50 %, (978,17 млн дол. США). На другому місці в експортній структурі – продукти рослинного походження – 22 % (435,76 млн дол. США), на деревину та вироби з деревини припадає 8 % (151,68 млн дол. США).

Для характеристики експортно-імпортних зв'язків Закарпатської області використано ряди динаміки за 1996–2021 роки (рис. 1).

На фоні загального зростання експорту та імпорту товарів вирізняються кілька періодів, залежно від економічної та політичної ситуації в державі. Перший період охоплює 1996–2001 роки. За цей час експорт товарів у Закарпатській області зріс майже у 3 рази (з 94,1 до 253,5 млн дол. США). Це було зумовлено стабілізацією руйнівних процесів, які відбувалися в економіці в середині 1990-х – на початку 2000-х років.

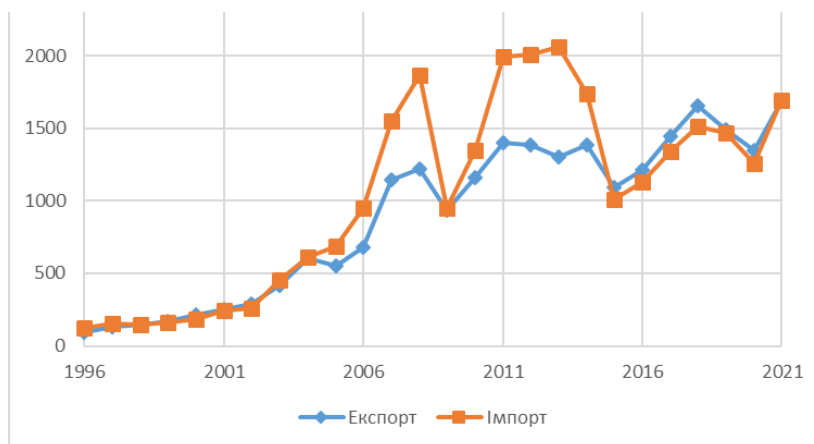

Рисунок 1. Динаміка експорту та імпорту Закарпатської області, млн дол. США
Побудовано авторами за [2]

За період 2001–2008 рр. експорт області зріс у 4,8 рази (з 253,5 до 1220,6 млн. дол. США). Цьому сприяли реформи та зміни законодавства, які призвели до значного стрибка в українській економіці. Це відбувалося також завдяки новій програмі залучення інвестицій та певної економічної лібералізації України після революції 2004 року. Ситуація змінилася після фінансової кризи 2008–2009 років. Експорт області 2009 року скоротився на 25% (до 935 млн дол. США). Після кризового 2009 року експорт почав знову зростати, однак показники та його географія дещо змінилися. Зміна напрямків експорту була пов'язана з «багатовекторною» владою, яка розбудовувала стосунки насамперед з країнами СНД та «Митним союзом». Тоді експорт області до цих країн зріс більш ніж у 5 разів та досяг свого максимуму 2013 року – 243,7 (млн. дол. США). Натомість експорт до Європи стагнував і перебував майже на одному рівні: (коливання – 10-15 %).

За 2014–2021 роки експорт зріс майже в 1,5 рази. Товарна структура експорту області є досить розвиненою. Половину обсягу експорту станом на 2021 рік становлять машини, механізми та електротехнічне обладнання. Також важливу роль в експортній структурі мають продукти рослинного походження – 22 % (370,665 млн дол. США) та деревина і вироби з неї – 8 % (134,787 млн дол. США). По 5 % (84,242 млн дол. США)

експорту займають текстильні матеріали та вироби з них, а також інші промислові товари (рис. 2).

Рисунок 2. Товарна структура експорту Закарпатської області, %, 2021 р.
 Побудовано авторами за [2]

Після революції Гідності та військової агресії Росії 2014 року експорт до країн СНД впав 2021 року, порівняно з 2014, майже в 15 разів (з 181,5 до 12,2 млн дол. США). Відбувся розрив економічних зв'язків з Росією, а також денонсація торговельних угод з країнами СНД. Водночас завдяки започаткуванню асоціації України до ЄС зріс експорт до країн Європи (рис. 3).

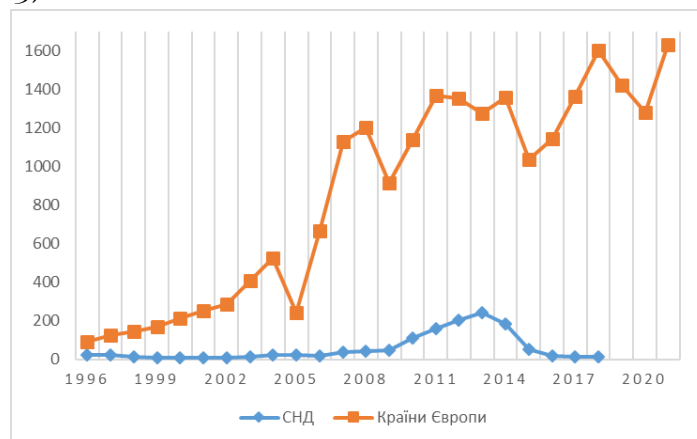

Рисунок 3. Географічна структура експорту Закарпатської області, млн дол. США
 Побудовано авторами за [2]

У розрізі окремих країн структура експорту Закарпатської області диверсифікована незначно, позаяк 60 % його обсягу (1007,72 млн дол. США) припадає на Угорщину, яка у подальшому займається реекспортом. Друге місце за експортом належить Німеччині – 9 % (157,38 млн дол. США). Важливе місце в географічній структурі експорту займають також Польща – 5 % (88,581 млн дол. США) та Чехія – 4% (69,420 млн дол. США). На інші країни Європи припадає 25% (421,211 млн дол. США) експорту, сусідніх континентів – 6% (101,090 млн дол. США).

За досліджуваний період обсяг імпорту Закарпатської області зріс у 13,5 разів (з 126,0 до 1696,9 млн дол. США). У структурі імпорту, як і експорту, домінують машини,

IV науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених
«ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ,
СУСПІЛЬСТВА ТА ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»

Україна, м. Ужгород, 24-26 травня 2023 р.

механізми та електротехнічне обладнання – 40 % загального обсягу (652,27 млн дол. США). Значну частку займають мінеральні продукти – приблизно 15%, транспортні засоби – 10% та полімерні матеріали – 9 % (рис. 4).

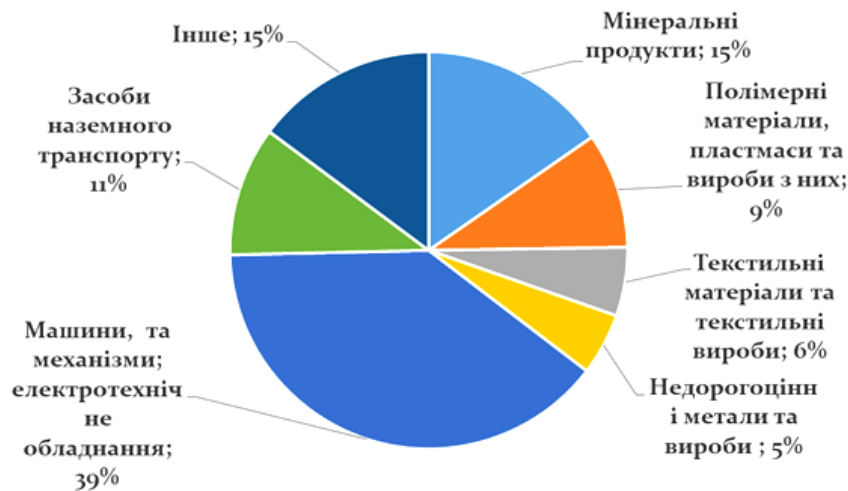

Рисунок 4. Товарна структура імпорту Закарпатської області, %, 2021 р.

Побудовано авторами за [2]

Щодо геоструктури імпорту, то Європа відіграє набагато меншу роль, аніж в експорті. Найбільшим імпортером на 2021 рік був Китай – 24 % (404,69 млн дол. США). На Угорщину припадає лише 10 %, Німеччину та Чехію – по 9 % загального обсягу (150-160 млн дол. США). Доволі значні позиції займає Польща – 5 %. Загалом, на інші країни Європи припадає приблизно 30%, країни тихоокеанської Азії (Японію, Тайвань та Малайзію) – 7 %, країни Африки, Океанії та Америки – 6 % (рис. 5).

Загалом, зовнішньо-торговельний баланс Закарпатської області доволі стабільний. За 1996-2001 роки відбувалися незначні коливання обсягів експорту та імпорту у межах від'ємних або додатних значень (різниця – 5-7 %). Така ситуація тривала до 2004 року. Опісля імпорт товарів зростає, натомість експорт перебуває на тому самому рівні. У 2006–2008 роках сальдо зовнішньої торгівлі було від'ємне і становило 450–600 млн дол. США (різниця 25–43 %). Цю тенденцію дещо змінила фінансова криза 2009 року, що спричинила зниження імпорту. Надалі імпорт знову зростає. Найбільший від'ємний дисбаланс зовнішньої торгівлі був у 2011-2013 роках і (700 млн дол. США). Після кризових 2014–2015 років структура обсягів експорту та імпорту вирівнялася. Співвідношення експорту та імпорту Закарпатської області загалом збігається із загальноукраїнським показником: частка експорту в загальному обсязі зовнішньої торгівлі становить відповідно 48,2 % та 49,8 %.

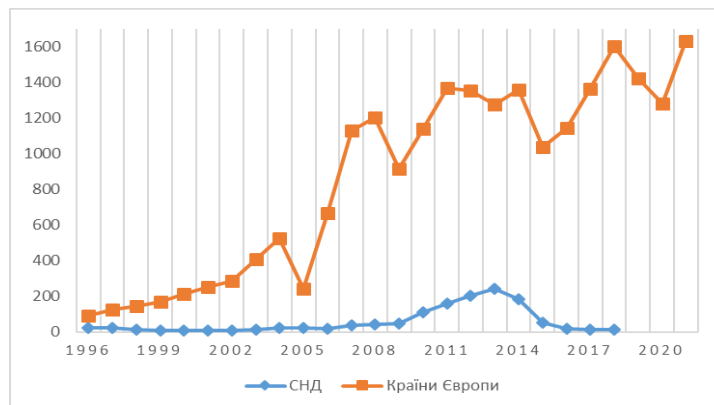

Рисунок 5. Географічна структура імпорту Закарпатської області, млн дол. США
Побудовано авторами за [2]

Висновки. Важливість зовнішньо-економічних зв'язків Закарпатської області зумовлена її прикордонним положенням та сусідством з чотирма країнами ЄС. За показниками динаміки зовнішньоторговельних зв'язків Закарпатської області чітко вирізняються п'ять періодів: 1996–2001, 2001–2008, 2009, 2010–2014, з 2014, що відповідно характеризуються синхронною стагнацією, піднесенням, спадом, піднесенням та стабілізацією обсягів експорту / імпорту. У товарній структурі експорту відбулося збільшення частки машин та устаткування, традиційно високою є частка продуктів рослинного походження, деревини та виробів з деревини. У товарній структурі імпорту також переважають машини, механізми та електротехнічне обладнання. Геоструктура експорту відзначається скороченням зв'язків з країнами СНД і відповідно розширенням – з країнами ЄС, зокрема Угорщиною. Трансформація геоструктури імпорту відбувається внаслідок розширення зв'язків з азійськими державами (Китай, Тихоокеанський регіон).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас Закарпатської області. Москва : ГУГК, 1991. 32 с.
2. Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.05.2023).
3. Далик В. П, Дуляба Н. І. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7, частина 1. С 110-113.